

(1)
**HAZAR HAVZASINDA STRATEJİK OYUNLAR: HUKUKİ STATÜ
SORUNU VE ULUSLARARASI ENERJİ POLİTİĞİ**
İlqar QURBANOV¹

ÖZET

Konumuz Enerjinin uluslararası arenada nasıl bir önem kazandığı ve Hazar havzasındaki enerji kaynakları ve onların uluslararası politikaya yansımaya boyutlarıdır. Konu ile ilgili hipotezimiz “**Hazarda Havzasında oynanan strateji oyunlarının Hazarın Hukuki Statüsüne etkileri**” şeklindedir.

Öncelikle belirtmem gerekir ki, çalışmamda üzerinde durduğum esas konu Hazarın enerji kaynakları ve dış faktörlerin Hazara karşı ilgileridir. Dikkat ettiğim diğer bir husus ise Hazar Havzasının beş kıyıdaş ülkesinin Hazarın sınırlarının belirlenmesi üzere kendi aralarında yaşadıkları siyasi sorunlardır. Şöyle ki, çalışma üç ana başlık altında incelenmiştir.

İlk ana başlıkta Hazar Havzasında stratejik oyunların nedenleri ve tarihi gelişimi ile ilgili bilgiler verilmiş. Burada petrolün uluslararası imajından ve dış faktörleri kendisine çekmesinin sebeplerinden bahs edilmiştir. İlk başlıkdaki belirtilen bir diğer husus ise Hazar doğal gazından beslenecek NABUCCO Boru Hattı'nın bölgesel ve sonucunda uluslararası önemidir.

İkinci ana başlıkta ise Hazar beş kıyıdaş ülkesinin gerek enerji politikasında, gerekse de Hazarın statüsünün çözümlenmesinde sergiledikleri tutumları ve onların ayrı ayrılıkta dış politikasının hususiyetleri ilgili veriler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hazar, Stratejik Oyun, Enerji Politikası.

ABSTRACT

Topic of the working paper is the importance of energy in the international arena and energy resources of Caspian and its reflection dimension to international politics. Hypothesis about subject is “**The Effects of Strategic Games playing on Caspian Basin to the Juridical Status of Caspian Sea**”.

Firstly, I would like to mention that, main issues on which I have focused on, is Caspian energy resources and interests of external factors to Caspian. Another issue that I paid attention, is the problems of coastal countries which have on determination of boundaries of Caspian. I analyzed my study under there title.

In the first title, I have briefly mentioned the reasons and historical development of strategic games on Caspian Basin. I also mentioned about the international image of petrol and the reasons of withdrawing the external factors. Another issue, is the regional and international importance of NABUCCO which will be feeded from the Caspian natural gas.

In the second title I analyzed the attitudes of five coastal countries of Caspian over energy politics and on the solution of the juridical status of Caspian.

¹ Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi, Türk Dünyası İşletme Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi; ilqar.qurbanov@hotmail.com, Cep: +99451 857 66 84

Key words: Caspian, Strategic Game, Energy Politics.
GİRİŞ

Hazar denizi coğrafi anlamda dünyanın en büyük gölü olarak kabul edilir. Tarihi süreç içinde ise Hazar bölgesi kendi enerji kaynakları ile gerek konşu, gerekse de uzak kıta ülkelerinin dış politikalarını etkileyen tarihi bir etken olmuştur.

İlk başlarda Hazarın kaderi SSCB/Çarlık Rusya ve İran arasındaki anlaşmalarla belirlenmiştir. Daha sonra ise, SSCB'nin çöküşü ve Hazar kıyısında daha üç egemen devletin yaranması ile süreç baştan başa deyişmiştir. Hazar bölgesinde enerji diplomasisi başladığından itibaren Hazarın Hukuki Statüsü tezi ortaya atılmıştır. Tabi bunu yapan aktör ise SSCB'in çöküşünden sonra bölgedeki eski otoritesini tamir etmeye çalışan Rusya idi. Rusya tarihi süreçte bölgede her zaman bir askeri tehdit oluşturmuştur. Bu potansiyelini kullanarak da konşu ülkelere günümüze kadar dolaylı politikalarla baskılar yapmaktadır. Çünkü, Rusya yapılan her işbirliğinde kendini görmek istemekteyken, 1994 tarihli BTC anlaşması onu devre dışı bırakmıştır. Bu hakareti bünyesine sığdırmayan Rusya da Hazarda statü kozunu ortaya atmıştır.

Yıllardır yapılan konferanslarda imzalanan anlaşmalara rağmen Hazarın statü sorunu halen çözülmüş değildir. Şöyle her beş kıyıdaş ülke kendine özgün bir dış politika sergilediğinden Hazarın Hukuki Statüsü ikili ve üçlü anlaşmalarla masadan masaya gitmektedir, fakat ortak bir masaya konulmuş değil.

Bölgede Rusyanın girişimlerini kıra bilecek bir diğer aktör ise ABD'dir. ABD SSCB'nin dağılmasından sonra bölgedeki egemen ülkelerin ihtiyaçlarını çabuk sezmiş ve bölgeye bir takım programlar ile sızmayı başarmıştır. Şöyle ki, dünyanın hemen her yerinde askeri üslere sahip olan ABD Hazar Havzasında yeni üsler elde edilmesinin Rusyaya karşı bir güvenlik kuşağı oluşturacağına inanmakta, bu yüzden de Post Sovyet mekanındaki ülkeler ABD'nin bu amaçlarına alet edilmektedirler. ABD NATO gibi bölgesel askeri alyansla bölgeye daha çabuk sızmayı başardı. Zaman zaman işbirliği yaptığı ülkelere de bazı tepkiler almasına rağmen bu tepkiler onu küresel güç olma arzusu yolunda durduramamıştır. Tek amacı ise askeri güç edinmek çabasıdır.

ABD'nin bölgede gücünü kırmak isteyen bir diğer güç ise Çindir. Çinde aynı zamanda bölge ülkeler ile derin bir işbirliği çabaları içinde ve onun amacı da ABD'ye karşı gerek ekonomik, gerekse de politik kalkan yapmaktır.

Bölgede ABD aracılığı yapan Türkiye ise kendisini Hazarın doğal kaynaklarının Nabucco hattı ile arazisinden geçeceği enerji köprüsü olarak görmektedir. Çünkü arazisinde ne kadar boru hattı bulundurursa, bir o kadar da kendi iç istikrarı ve ulusal güvenliğini sağlayacağına inanıyor.

1. HAZAR HAVZASINDA STRATEJİK OYUNLARIN NEDENLERİ.

Petrol en eskilerden beri tarih boyunca varlığı bilinen, ama perspektivliyi düşünülmemeyen bir yakıt vasıtası olmuştur. İlk başlarda petrolden ateş yakmak ve aydınlatmak, daha sonra inşaatlarda, sonra ise motorları çalıştırmak için yararlanmışlardır. Ama zaman ilerledikçe, ülkelerin ekonomik ve siyasi alanlarında reformlar devirden devire petrolün gerek ekonomik gerekse de siyasi önemini artırmıştır. İlk zamanlarda basit amaçlar için kullanılan petrol 19. yüzyıldan itibaren savaş gemilerini, uçaklarını çalıştırma vasıtası olmuştur. Tarihe bir göz atarsak petrolün

I ve II Dünya Savaşları sırasında silaha kurşun gerektiği gibi gerekli olması idi. Böylece petrole olan ihtiyaç artık günümüzde uluslararası arenada “**Petro-politika**” kavramını oluşturmuştur (Emeklier ve Ergül, 2010).

Petrol elde edilmesi hiç de işin sonudur anlamına gelmez. Çünkü petrol zaten çıkarıldığında ham şekilde elde edilir. Bunun imalı bazen çıkarılan ülkelerde teknolojik açıdan kolaylık olmadığından bir takım sorunlar yarattığı için ve eğer çıkarılan yabancı ülkeyse, petrolü kendi ülkesinde imal etmeyi amaçlar ve bunun için de petrolün kendi kaynağından uzak mesafelere taşınması gereği ortaya çıkmış olur. Dolayısıyla da, ülkenin adeta kan damarları sistemini oluşturan boru hatlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Sonuç itibarıyla, petrol zengini ülkeler kendi ham petrolünü sadece yurtiçinde tüketmekle kalmaz, aynı zamanda bir kısmını da yurtdışına ihrac etmek istediklerinden konşu veya uzak kıta ülkeleri ile enerjinin taşınmasına ilişkin işbirliği yapmaktadırlar. Bu işbirliği diğer bir taraftan da bölgede enerji rekabetinin oluşmasına sebep olmaktadır. Dünya güçleri gibi tanınan ABD ve Rusya ve bölgesel güç olmakla dünya gücü olmaya aday AB, enerji kaynaklarının zengin olduğu bölgelerde adeta bir rekabet içindedirler. Her biri enerji kaynaklarının kendi çıkarları için sömürülmesini amaçlamaktadır. Bu da günümüzde “**Boru Hatları Diplomasisi**” terimini ortaya çıkarmıştır. (Kahraman, 2008).

Artık bilindiği gibi yakın gelecekte enerji tüketimi nüfus sayısının artmasıyla daha da artacaktır. Bu nedenle, AB üyesi batılı ülkeler enerji kısıtlılığı sebebinden Rusyanın Gaspromuna, Basra Körfezi ve kısmen de Kuzey Afrika enerji kaynaklarına bağımlı olmaktadır. Çünkü, Avrupada zaten enerji üreticileri oldukça düşük sayıda. Bu enerji bağımlılığını kırmak için enerji bağımlı ülkeler yeni ve güvenli kaynaklar arayışındadır. Günümüzde de enerji kaynaklarının göz okşadığı en parlak yer Orta Doğu ve Hazar Havzasıdır. Farklı ülkelerin kaynaklarına göre Hazar Havzası ikinci Basra Körfezi olmağa aday bölgedir.

Dış Faktörlerin Hazar Politikası ve Stratejik Oyunu - Hazar Havzasında bulunmayan, ama direkt Hazar politikasına etki gösteren dış faktörler de bulunmaktadır. Hazara ilgisini gizletmeyen en etkin dış faktör ABD'dir. ABD uzak kıtada olmasına rağmen Orta Doğuda olduğu gibi Hazarda da bir petrol kokusu almıştır. Şimdi kendi sinsi tohumlarını Hazar bölgesine sepmektedir. Dolayısıyla, ABD 1991'de bağımsızlık kazanan üç egemen kıyıdaş ülkeye (Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistana) yardım tekniği ile yaklaşmış, ekonomik işbirliğinden askeri işbirliklerine kadar bir ilerleme kayd etmiştir. Böylece çeşitli vasıtalarla ABD bölgede askeri üs edinme gayretleri içindedir. Şöyle ki, Amerika dünyanın çeşitli bölgelerinde 70-den fazla askeri üsse sahiptir. Sonuçta ABD'nin bu tekniği Rusyanın bölge ülkeleri üzerinde etkisini kırmayı amaçlamaktadır. Çünkü Hazarın enerji kaynakları yakın gelecekte ABD'nin Orta Doğu kaynaklarına bağımlılığını azaltma bilme niteliğindedir. Ama, Hazar Havzası Rusyanın arka bahçesi olduğundan stratejik açıdan büyük önem taşımaktadır ve şöyle ki, Rusya kendi otoritesini kimseye kapdırmaya niyetli de değil zaten.

ADB'nin bölgeye sızmasının en iyi yolları Amerikan ve Avrupa destekli “**Boru Hatları Diplomasi**”sidir (BTC). Dolayısıyla ABD Hazar Havzasında enerji kaynakları üzerinde kısmen söz sahibi olmaktadır. Bölgeye sızma yolu ise doğal olarak Türkiyeden geçmektedir. ABD Türkiyeni bir çok alanda destekleyerek Güney Kafkasyaya doğru itmiştir. Türkiye ABD çıkarları doğrultusunda hareket etmekle aynı zamanda da tranzit ülkeye dönüşmüş ve bölgesel güç olma imkanına sahip olmuştur.

Gerçi Türkiye her ne kadar ABD yönümlü bir politika yürütse de, onun bir hayli Rusyaya doğal gaz bağımlılığı da söz konusudur. Rusya da bunu erken sezdiği için

Karadenizin altından (her ne kadar Hazarın Hukuki Statüsünün belirlenmesinde kendisini çevre dostu gibi gösterse de) Türkiye'nin kendisine karşı bağımlılığını artırmak maksadıyla “**Mavi Akım Projesi**”ni gerçekleştirmiştir.

Hazar havzasının potansiyeli ile ilgilenen diğer bir ülke ise Çindir. Çin hızla büyüyen ekonomisi ile uluslararası ekonomik ilişkilerin bir gözdesi haline gelmiştir. Rusya gibi Çin de aynı zamanda bölgede ABD gücünü kırmaya çalışan ülkelerdendir. Çin Kazakistanla yaptığı enerji anlaşmalarında ABD'nin yoğun tepkisi ile karşılaşmaktadır. Aynı zamanda Çin de, Rusya gibi ABD'ye karşı Şangay İşbirliği Örgütünü kullanmayı amaçlamaktadır.

Bölgedeki çekişmelerde fazla görünmeyen, büyük enerji ithalatçısı olan Japonya siyasi alandan daha çok ekonomik alanda görülmektedir. Enerji ithalatının büyük kısmını Orta Doğu ülkelerinden yapan Japonya şimdi Hazar Havzasına yönelmektedir. Şöyle ki, Japonya'nın İnpex ve İtochu şirketleri BTC'de belli bir paya sahiptirler.

Hazar Havzasına kendi ağlarını atmış bir diğer aktör ise Avrupa Birliğidir. AB Ruyadan olan doğal gaz bağımlılığından kurtulmak için 1991'de bağımsızlık kazanmış Orta Asya ve Güney Kafkasya ülkelerine çeşitli programlarıyla yaklaşmaya başlamıştır. AB'nin bölgeye yönelik adımları TACIS, TRASECA, INOGATE, Doğu Ortaklığı, Komşuluk Politikası gibi programlardan oluşmaktadır. Çünkü, AB kendi enerji ithalatının büyük bir kısmını Rusya, Kuzey Afrika, Basra Körfezi ve Nijeryadan yaptığı için bölgeye enerji açısından bir alternatif olarak bakmaktadır.

NATO'nun ise Hazar bölgesine ilgi duyması Sovyetler Birliyinin dağılmasıyla başlamıştır. 1991'den sonra NATO'nun bölgeye “**Barış için Ortaklık**” projesi ile girmesi Hazar Havzasına batılı ülkelerin de yolunu açmıştır.

Nabucco Diplomasisi - Nabucco Projesinin çalışmaları 2002'de BOTAŞ'ın Bulgaristanın Bulgargaz, Romanya'nın Transgaz, Macaristanın MOL, Avusturyanın OMV şirketleri ile yaptığı görüşmeler sonucunda ortaya çıkmıştır. Daha sonra 2008'de Almanyanın RWE şirketi Nabucco'nun 6-cı ortak şirket olurken, Azerbaycanın SOCAR şirketi ile 7-ci ortak olarak görüşmelere başlandı.

Bilindiği gibi, AB'nin en önemli sorunlarından biri enerji yoksulluğudur. Enerji tüketimi gitdikçe artmaktadır. AB'nin enerji alanında tedarikçileri Rusya ve kısmen de Kuzey Afrika ülkeleridir. Rusyanın Ukrayna ile çekişmeleri Avrupalı kışın ortasında doğal gazsız kalmasına neden olmuştu. Bu sebepten Avrupa kendisine alternatif enerji kaynağı arayışına çıkmıştır. Orta Doğunun enerjisinin bol olmasına rağmen bölgedeki siyasi istikrarsızlık Avrupalının ilgisini daha güvenli bölgelere çekmektedir. Bu yüzden Orta Doğu ile kıyaslamada kısmen güvenli bir diğer enerji kaynağı Hazar Havzasının enerji rezervleridir. Onun için de sürekli programları ile Orta Asya ve Güney Kafkasya ülkeleri ile sıkı işbirliği yapmaktadır (Yücel ve Ekmekçiler).

Günümüzde Rusya enerjisine alternatif gibi görünen enerji sevkiyat hattı Nabucco'dur. Nabucco hattını doğal gazla temin edecek Azerbaycanın yıllık doğal gaz üretimi 14.7 milyar metrekübdür. Bunun da belli bir kısmı yurtiçinde tüketilmekte ve belli bir kısmı ise Rusyaya satılmaktadır. Yani, geride kalan miktarın Nabucco'nun yarısını bile doldurmayacağı öngörülmüyor. Nabucco'nu besleyecek ek hatlar Mısır, İran, Irak ve Türkmenistandan sevk edilecek doğal gazla da sağana bilir. İleri yıllarda Avrupa enerji tüketiminin 2020'ye doğru yıllık 700 milyar metrekübe ulaşacağını, Nabucco'nun ise Avrupaya sağlayacağı doğal gazın 34 milyar metreküb olmasını göz önüne alırsak, bu hattın bile Avrupalı doğal gazla besleyeceğini söyleyemeyiz (Bilgin). Bunun için altı tane Nabucco hattının olması gerekir. Yani kısacası, ortada bir proje var, ama doğal gaz yok!

Azerbeycan için alternatif projelerden sayılan Nabucconun Türkmenistan doğal gazından beslenmesi Azerbeycanın çıkarlarına uygun olmamakta, çünkü Azerbeycan “Umut” yatağından elde olunacak doğal gazla Nabucconun doğal gaz ihtiyacının bir kısmını gidermeyi amaçlamakta. Bir diğer deyişle, Türkmen gazı Azerbeycan gazına rakiptir. Cumhurbaşkanı sayın İlham Aliyev ise bir demeçinde Hazarın enerji kaynaklarının Azerbeycan vasıtasıyla Avrupaya, Türkmenistan vasıtasıyla ise Asyaya sevk edilmesi her iki ülke için de daha uygun. O halde Azerbeycan ve Türkmenistan rakip değil, işbirlikçi ola bilirler (Penahov, 2010).

2. HAZAR HAVZASINDA STRATEJİK OYUNLARIN TARAFILARI.

Hazar Havzası değince, akla enerjiden başka Hazar Havzasının beş kıyıdaş ülkesi - Azerbaycan, Rusya, Kazakistan, Türkmenistan ve İran gelir. Çalışmada bu beş egemen kıyıdaş ülke ayrı-ayrılıkta incelenmiştir.

Azerbaycan - Azerbaycan Cumhuriyetinin günümüzde uluslararası politikada inkar edilemeyen ve kaçınılmaz bir enerji otoritesi vardır. XIX yüzyılda artık Azerbaycan Batılı ülkelerin petrol şirketlerinin gözdesi olmuş ve XX yüzyıldan artık Baku Batı ülkelerinin yatırımları için bir odak noktasına dönüşmüştür. Diğer taraftan tarihte yaşanan savaşlarda da “**Bakü Pastası**” terimi de Azerbaycanın Bakü kıyılarının içerdiği enerji rezervlerinden dolayı ortaya çıkmıştır. Ama, Azerbaycan geçmişte bu kaynaklarından istediği gibi yararlanamamıştır. Zira, 1918 Mayıs ayının 28’de Azerbaycan Cumhuriyeti kurulmuş, ama 23 ay yaşadıkdan sonra bolşevikler tarafından devrilmiştir. İki asr Rusların sömürgesinde yaşayan Azerbaycan Rusya petrol tüketiminin %70-ni sağlamaktaydı (Alpargu, 2004). 1991’de bağımsızlığını kazandıktan sonra Azerbaycanın ekonomisi bir uçurumdaydı. Haydar Aliyev kendi yönetimi zamanında Azerbaycanı bu düştüğü uçurumdan kurtarmak için bir takım politik adımlar atmaya başladı. (DİB, 2003) Elçibey döneminde Rusya ile kötülüşen ilişkilerini pekiştirmek için diplomatik gayretler gösterdi. Bunun yanı sıra egemenliğini yeni kazanan ülke olarak kendine yeni müttefikler aramaya başladı. Ekonomik kalkınma için uluslararası örgütler ve bu örgütlere üye olan batılı güçler de dahil olmakla, çok uluslu şirketlerden iyi bir taraftar olamazdı. Böylece Azerbaycan kendi kalkınma amacı olarak ilk adımı 1994’de “**Yüzyılın Anlaşması**”na (Bakü-Tiflis-Ceyhan) imza atmasıydı. ABD ve Avrupa destekli bu anlaşma Azerbaycanın Hazarda de-facto durumunu pekiştirmekteydi (Uslu, 2006).

BTC anlaşması tabii ki, Rusyanı **by-pass** etmekle yapılan bir anlaşmaydı. Bu yüzden Rusya kendisinin petrol anlaşmasından dışlanmasından dolayı aynı yılda BM’de seslendirdiği bildiride Hazarın Hukuki Statüsünü gündeme getirdi ve Hazarın Hükuki Statüsünün halen kıyıdaş ülkeler tarafından belirlenmediğini, bu yüzden de Hazardaki enerji kaynakları için yapılan anlaşmaların beş kıyıdaş ülkelerin olumlu onayı ile gerçekleştirilmesinin önemini dile getirdi. Azerbaycan da Rusyanı devre dışı bıraktığını anladığından ve onun bu ve muhtemel tepkilerini bastırmak için ona diğer projelerden %50 oranında bir pay vermiştir (Ünal, 1999).

Şöyle ki, Azerbaycanın Hazar sektöründe elde ettiği enerji yalnızca petrolden kaynaklanmamaktaydı. Petrol kadar hali-hazırda önemi haiz olan başka bir enerji türü ise doğal gazdır. Azerbaycanın kendi gazını dünya pazarlarına çıkarmak en önemli projelerinden biri de Bakü-Tiflis-Erzurum doğal gaz hattıdır. BTC’nin pay sahiblerinin

de bir kaçının paya sahip olduğu bu hatt Azerbaycana yakın gelecekte büyük perspektivler sunmaktadır (Ener ve Ahmedov, 2008).

Azerbaycan gazının aday olduğu diğer alternatif boru hatları ise “**Beyaz Akım**” ve “Nabucco”dur. Her iki projeni kıyaslırsak Nabucco projesi Azerbaycan için stratejik açıdan daha uygun bir hedefdir. Çünkü, Azerbaycan doğal gazını Avrupaya sevk etmek için Gürcistan, Kara Deniz ve Ukraynanın arazisini kullanacağından, “Beyaz Akım” Türkiyeyi enerji politikasından kenara itecekti. Bu da dolayısıyla, Azerbaycan-Türkiye ilişkilerine kötü bir biçimde yansıtacaktı. Fakat, Nabucco bunun aksine Hazar doğal gazının Avrupaya sevk edilmesi için Türkiyeni tranzit ülke gibi görüyor (Penahov, 2010).

Azerbaycanın enerji otoritesinde başka bir hususu da belirtmek gerekir ki, Azerbaycan Hazarda hali hazırda daimi askeri üstlerden yoksun, bunun için de onun Hazardaki su sınırlarının güvenliyi ABD ve NATO'nun desteklediği bazı programlar aracılığıyla sağlanıyor.

Dikkate alınacak diğer bir nokta ise, Azerbaycanı diğer kıyıdaş ülkelerden farklı kılan temel özellik ise onun enerji sektöründe batı yönümlü bir politika sergilemesidir.

Rusya - Her kesin de bildiği gibi Rusyanın büyük ve güçlü potansiyeli ile tarihte kendine özgün bir konumu olmuştur. Zaten, günümüzde de Rusya Sovyetler dönemindeki gibi olmasa da gerek bölgede, gerekse de dünyada kaçınılmaz politik ve askeri bir kapasiteye sahiptir. Tarih boyunca “**Denizlere Hakim Olma**” ve “**Sömürgecilik**” Rusyanın başlıca amaçları olmuştur. 1991'de Sovyetler Birliğinin çöküşünden sonra Rusya büyük bir gerileme yaşamıştır. Dolayısıyla 1991'de Sovyetlerin çöküşü ile bağımsızlık kazanan ülkeler, esasen de Orta Asya (Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan) ve Güney Kafkazyaya ülkeleri (Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan) üzerinde denetimi elden vermemek için Bağımsız Devletler Topluluğunu kurmuştur (Gökçe, 2008).

İlk başlarda belirtildiği gibi, Rusya enerji anlaşmalarından, özellikle de BTC'den dışlanmasına ilişkin hemen her yerde Hazarın Hükuki Statüsü kozunu ortaya koymaktadır. Rusya, 6 Ekim 1994'de Birleşmiş Milletler Asamblesinde “Hazar Denizinin Yasal Statüsü İtibariyle Rusya Federasyonunun Durumu” adlı, İran ve Sovyetler Birliği tarafından Hazarın yasal rejimini belirleyen anlaşmalarının yürürlükte olduğunu ve ortak kullanımının tek çözüm olduğunu açıklayan bir memorandum yayınlamıştır.

Zaten Sovyetlerin çöküşü ile Hazar etrafında kıyıdaş ülkelerin ikiden beşe yükselmesi statü konusunda Rusyanın işini zorlaştırmıştır. Bilindiği gibi Rusya dünyada kendi askeri potansiyeli ile tanınmaktadır. Onun için Hazarın sektörlere bölünmesinde Rusyanın temel amacı denizin enerji kaynakları ile zengin kısımlarını elde etmek veya yakınında bulunmak, aynı zamanda bir askeri donanma ile denizde konumunu kuvvetlendirmektir. Gerçi kıyıdaş ülkelerin her birinin farklı politikaları ve siyasi niyetleri olduğu için statü konusunda nihai bir anlaşma bugüne kadar halen gerçekleşmemiştir.

Bir diğer taraftan batı ülkelerinin bölgeye enerji yatırımları yapmak için akını Rusyanı hoşnut etmemektedir. Zira, Rusya komşu ülkelerin de enerji kaynakları üzerinde bir yönetim ve dolaylı yolla bir denetim elde etmek istemektedir. Bu yüzden kıyıdaş ülkelerle ilişkilerini sık sık yapılan görüşmelerle pekiştirmekte, Hazarın Hükuki Statüsü ve enerji kaynaklarının ortak kullanımı ile ilgili bazı iki taraflı ve çok taraflı anlaşmalar yapmaktadır.

Rusya Hazara olan batı ilgisini def etmek için farklı önlemler almaktadır, dolayısıyla dört kıyıdaş ülkelerle ayrı-ayrılıkta veya ortak görüşmelerinde eko-sistemin güvenliği konusunun üzerinde de inatlı bir şekilde durmaktadır. Bu inadı, Kazakistan petrolünün veya Türkmenistan doğal gazının Hazarın altından, Trans-Hazar adı verilen boru hatlarıyla Güney Kafkasya üzerinden Avrupa pazarlarına taşınmasını önlemekten kaynaklanmaktadır. Zira, bu petrolün ve doğal gazın Hazarın altından nakl edilmesi ekolojik açıdan güvenli olmaya bilir. Ama, eko-sistemin güvenliğini sık sık dile getiren Rusya bugün Karadenizin altından “**Güney Akım Projesi**” ve Baltik denizinden Almanya’ya ulaşacak “**Kuzey Akım Projesi**”ni gerçekleştirmek için büyük gayretler göstermektedir. Dolayısıyla bunun için Bulgaristan ve İtalyanın petrol şirketleri ile anlaşmalar yapmaktadır. Ama, yapılan bu anlaşmalar sonucunda ortaya çıkacak boru hatları deniz altından gideceği için Ukraynayı sonuçta by-pass edecek.

Kazakistan - Bağımsızlığından sonra, Kazakistan petrolden dolayı adeta batılı şirketlerin ilgi odağına çevrilmiştir. Egemen bir devlet olarak Kazakistanın başlıca amacı kendi ekonomisinde bir kalkınma yaşatmak ve dış dünya ile gerek ekonomik, gerekse de politik ilişkilerini pekiştirmektir.

1990`den bu yana Nazarbayevin yürüdüğü politika Kazakistanı dünyanın en önemli petrol ihrac eden ülkeler sırasına almayı başarmıştır. Ülkede petrol taşınmasında başlıca hatt Tengiz-Novorossisk hattıdır. Bundan başka, Kazakistan Çinle de petrolün taşınması için bir Atasu-Alashankou Kazak-Çin boru hattı anlaşmasını yapmıştır. İran ile ise petrol ticareti takas (swap) yolu ile yapılmaktadır. Kazakistana yapılan girişimler bununla bitmemektedir. Şöyle ki, Türkiyenin OKAN Holdingi burada önemli bir yere sahiptir. Ayrıca kendi petrolü için Çinle anlaşması, Hindistanla da bu alanda konuşmalar yapması dikkatden kaçmamaktadır. 2002`de Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayevin Hindistana seferi sırasında Hint petrol devi ONGC ile görüşmeleri buna bir örnektir. 2008`den itibaren ise Kazakistanın BTC`ye de petrol sağlaması fikirleri ortaya çıktı. Ama, Kazakistan petrol ve doğal gaz rezervlerinin BTC, Rusya, Çin ve Hindistan hatlarını aynı zamanda besleyememesi fikirleri de sık sık seslendirilmektedir.

Azerbaycandan farklı olarak Kazakistan her ne kadar batılı şirketleri kendisine çekse de, daha çok doğu yönümlü bir politika izlemektedir. Egemen olsa bile ülkedeki boru hatlarının çoğunun Sovyetlerden kalması ve petrolün işletilmesi için ulusal imkanlarının olmaması onun kendi enerji ürünlerini Rusya üzerinden batıya sevk etmesine sebep olmaktadır. Böylece Rusya yine de karlı çıkmış oluyor ve Kazakistan dolayı yolla bile olsa Rusyaya bağımlılığını sürdürmektedir.

Kazakistan enerjiden gelen ekonomik kazanımlarını siyasi ve askeri kapasitesinin artırılmasına yönelmektedir. Bu faaliyeti Çin, Hindistan ve Kazakistanı bölgede önemli bir partner gibi gören ABD tarafından kendi çıkarları çerçevesinde desteklenmektedir. Kazakistan Hazar havzasında güçlenmek için NATO kartını bile onaya bilir. Hazar Havzasında Kazak filosunun kurulması bu amaçlardan sadece biridir. Bütün bunlara esas sebep ise Kazakistanın sahip olduğu kaynaklar ve Orta Asyadaki coğrafi konumudur. ABD Kazakistana Rusya bağımlılığından kısa sürede kurtulması için bazı yardımlar yapmakta ve yaptığı yardımlarla onu Rusyaya karşı cesaretlendirmektedir. Örnek verecek olursak, Kazak askelerinin CENTCOM merkezinde eğitim almalarını göstere biliriz. Dolayısıyla da Kazakistan hükümeti ABD uçaklarına kendi arazisinde iniş hakkı tanımıştır. ABD`nin doğal olarak bu ilişkilerinde temel amacı Orta Asya ülkeleri üzerinde yayılmakta olan Rusya nüfuzunu zayıflatmaktır (Laçiner, 2006).

Türkmenistan - Tarihi açıdan bakacak olursak Türkmenistan da diğer iki kıyıdaş ülke (Azerbaycan ve Kazakistan) gibi hemen hemen aynı kaderi yaşamış bir ülkedir. Bahs ettiğimiz diğer iki ülkede olduğu gibi burada da aynı dönemde, yani egemenlik kazandığı yıllarda ekonomik hayat sanki bir enkaz altında idi. Ama, bugünkü halini kısaca tanımlarsak diye biliriz ki, Türkmenistanın enerji ve politika tiyatrosunda gösterdiği performans sıfırdır. Çünkü Türkmenistan adı geçen iki ülke gibi yabancı sermayeni kendi tarafına çekmekte pek de başarılı olmamış ve kayda değer adımlar atamamıştır. Çünkü, enerji kaynaklarına yapılan yatırımların büyük kısmını Azerbaycan ve Kazakistan kendi üzerine çekmiştir.

Hazar üzerinden komşuları olan ülkelerde (Azerbaycan ve Kazakistan) ekonomik hayatta bir liberalleşme söz konusu iken, Türkmenistan hükümetinin yürüttüğü ve Sovyetlerden kalma merkezilik ve tekelcilik politikası ise zaman zaman konşu ülkeleri tarafından tepki ile karşılanmıştır. Türkmen enerji politikasında da en önemli sorun sıkı devlet kontrolüdür. Bu da ülkeye yapılacak uzun vadeli yatırımların hızını aksatmaktadır.

Bağımsızlığından sonra Türkmenistan kendi doğal gazının belli bir kısmını dışa çıkarmak için partnerler aramaktaydı. Çünkü ülkedeki petrol ve gaz hatları Sovyet döneminin kalıntıları olduğundan, bir taraftan da enerjinin kalkınması için teknolojik kısıntılar halen durduğundan ülke ekonomisinde bir aksaklık görülmekteydi. Bu da Rusyanın tabii ki, hiç gözünden kaçmamaktaydı ve Gazprom aracılığıyla Türkmen doğal gazını ucuz fiyata alıp Avrupaya paha, daha doğrusu istediği fiyata satmaya başlamıştır (İşcan, 2010).

Doğal gazın az bir miktarı ise düşük kaliteli borularla İrana sevk edilmektedir. Bütün bunlara karşın Türkmenistana olan ilgi yok düzeyinde değil. Çünkü Türkmenistanın bakir doğal gaz rezervleri bölgenin en önemli siyasi aktörlerinden olan Türkiyenin dikkatinden kaçmamıştır. 1991`den itibaren Türkiye zaten, Türkmenistan Başkanıyla ABD destekli Trans-Hazar boru hattının inşası için görüşmeler yapmaktadır. Amaç, Türkmenistan doğal gazının Hazar altından geçmekle Kafkasya üzerinden veya İrandan geçmekle Türkiyeye, buradan da dünya pazarlarına sevk edilmesidir. Ama, kendi bölgesel gücünü halen korumak için Rusya doğal olarak buna tepki göstermekte ve Hazarın eko-sisteminin güvenliğinin önde gelmesi fikrini desteklemektedir. Türkmenistan dış politikasındaki diğer bir husus ise Hazardaki bazı petrol kaynaklarının paylaşılmasını yüzünden Azerbaycan ile yaşadığı tartışmadır ve bu tartışmalarda Türkmenistan sık sık Hazardaki “Azeri” ve “Çıraç” yataklarının kendisine ait olması ile ilgili sovyetlerden kalma sınırlama haritasını (delimitation map) ortaya koymaktadır. Türkmenistanın merhum Devlet Başkanı Saparmurat Niyazov kendi yönetimi devrinde Azerbaycanı kenidisine ait petrol yataklarını benimsemekte suçlamakla kalmamış, kendi konuşmalarında “**Hazarda kan kokusu var**” ifadesini de kullanmaktan kaçınmamıştır (Musa, 2010).

Türkmen doğal gazı için alternatif bir hatt ise Türkmenistan-Afganistan-Pakistan (TAP) projesidir. Hindistan ise yeterli doğal gazın olması halinde hattı kendisine kadar uzatmalarını düşünmektedir. Hindistan ayrıca boru hattının Hindistana uzanmasını değil, Azerbaycan ve Özbekistanı da kapsamasını istemektedir. Ama, boru hatlarının bir kaç ülkenin arazisinden geçerek dünya pazarlarına petrol taşınması güvenlik açısından da biraz sorunludur. Çünkü, Afganistanda halen sürmekte olan askeri rejim ve Pakistanda olan gizli terrör örgütleri (Taliban) hattın güvenliği için sorun oluşturmaktadır. Yani, uzun mesafeli hatt kendisi ile birlikte bazı sorunlar getireceği için güvenlik tedbirlerini sağlamak zorundadır. Fakat, İran-Afganistan-Pakistan hattını desteklemeyen ABD

TAP'ı daha fazla desteklemektedir. ABD'nin İranda olan nükleer silah yapma çabalarına karşı olmasına rağmen Hindistanın nükleer güce sahip olmasına hemen hiç tepki vermemektedir. Bunun arkasında ise tabii ki, TAP projesinin sağlayacağı ekonomik çıkarlar durmaktadır.

İran - Öncelikle konu ile ilgili bir açıklama yapmadan önce hatırlatmak gerekir ki, İran Hazar Havzası politikası dışında zaten, Orta Doğuda savaşın ve kaosun yaşandığı bir coğrafyada yer almaktadır. Dolayısıyla, en baştan İran jeostratejik önemi ile dış faktörlerin dikkatinin odak noktasına dönüşmüştür. Bulunduğu coğrafya itibarile yüzyıllarca önder bir devlet olmaya çalışan İran Orta Doğudaki politikasından başka bir de Hazar Havzasında ilginç bir politika sergilemektedir. Böylece İran ABD'ye rağmen kendi jeopolitik konumunu korumakta ve bölgede önemli aktör olma çabalarını sürdürmektedir.

Şöyle ki, İranın Hazar bölgesi ile ilgili sergilediği politikanın kökeninde Hazarın Hukuki Statüsünün Sovyetler döneminden bu yana kendi çıkarları doğrultusunda belirlenememesi durmaktadır. Bir kere, İran Sovyetler döneminde Rusyanın yaptığı anlaşmalara karşı susmuş ve Rus hakimiyetini kabullenerek Hazarı göz ardı etmiştir. Ayrıca BTC anlaşmasına katılma isteklerinin ABD destekli bir politika ile engellenmesi İranı konşu ülkelere karşı kıskırtmıştır. Büyük pastadan (BTC) pay alamayan İran da Rusya gibi kendi rahatsızlıklarını sık sık kıyıdaş ülkelerin yaptığı konferanslarda ve BM'de dile getirmiştir. BTC projesinden önce İran Azerbaycana İran-Azerbaycan hattını önermesine rağmen bu gayreti de ABD tarafından dışlanmıştır. Devre dışı bırakıldığını görünce de İran artık kendisine bir partner aramaya başlamıştır. Partnerlik arayışında Rusyanı keşf eden İran yine Rusyanın olumsuz cevaplarından sonra umutlarını kaybetmiştir. Şimdi ise, Türkmen doğal gazına olan ilginin arttığını görünce Türkmen doğal gazının Hazar denizinin altından değil de kendi arazisinden geçmesini sağlamaya çalışmaktadır. Böylece bölgede tranzit bir konuma sahip olacaktır. Ama Trans-Hazar hattı da diğer hatlar gibi ABD desteği gördüğü için İranın yakın gelecekte planlarının boşa çıkacağı göz önündedir. ABD'nin İranı bölgede yapılan projelerden uzak tutma çabaları İranın nükleer silaha sahip olma girişimlerinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle İran kıyıdaş ülkeler tarafından yapılan anlaşmalardan yoksun bırakılmaktadır. Buna sebep diğer bir etken ise kendisinin Hazar etrafındaki ülkelere ve onların girişimlerine karşı gösterdiği olumsuz tepkileridir (Kodaman, 2005).

İran hattında diğer bir önemli gelişme ise Azerbaycanın kendi özerk bölgesi olan Nahçivana İran üzerinden enerjinin sevkiyatıdır. Böylece İran Azerbaycanın Astara sınırından aldığı doğal gazın % 85'ini Nahçivana aktarmaktadır.

İranın başka bir enerji partneri ise Ermenistandır. İran Ermenistana 140 km. uzunluğunda boru hattıyla doğal gaz sevk etmektedir. İran doğal gaz üzerinde gerçekleştirmeye çalıştığı başka bir hedef ise Türkiye üzerinden Nabucco, Poseidon gibi boru hatlarına eşlik etmekle Avrupaya ve Pakistan üzerinden Hindistan ve Çine doğal gaz sata bilmektir. Bu açıdan İran doğal gazı Türkmen, Azeri ve Rus doğal gazına rakip olacaktır. Ayrıca İran bölgede ekonomik açıdan güçlenen Azerbaycanın Kuzey İranda Azeriler için bir cazibe merkezi olacağından da endişe etmektedir.

3. HAZAR HAVZASINDA STRATEJİK OYUNLARIN ÇÖZÜM ÖNERİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMALI ANALİZİ.

Hazarın Hukuki Statüsü - Günümüzde Hazarın Hukuki Statüsü uluslararası ilişkilerin en önemli konularından biri olmaktadır. Bu konunun tarihi Sovyet Rusyasının

varlığından bile öteye dayanmaktadır. Şöyle ki, Hazarın Hukuki Statüsünün belirlenmesine ilişkin ilk adımlar halen SSCB öncesi dönemde Çarlık Rusyası ve İran arasında yapılan anlaşmalarda atılmıştır. Bunlardan ilki 1913 tarihli “Gülistan Anlaşması” ve aynı dönemde statü ile diğer bir anlaşma ise 1828 tarihli “Türkmençay Anlaşması” olmuştur. Bu anlaşmalara göre İran Hazarda Deniz Kuvvetleri bulunduramazdı ve Hazar denizi Rusya ile İran arasında sınır olmaktadır. 1881 tarihli anlaşma ile ise Hazar denizi Astara-Hesenqulu hattı üzere ikiye bölündü.

Bolşevik İhtilalinden sonra SSCB ve İran arasında yine Hazarın Hukuki Statüsü ile ilgili bir takım anlaşmalar yapılmıştır. 28 Şubat 1921 tarihli “Dostluk Anlaşması”nda Rusya İrana karşı yaptığı kısıtlamaların bazılarını kaldırmış, 1935 ve 1940 tarihli “Tahran Anlaşması”nda ise İrana balıkçılık için 10 millik münhasır ekonomik bölgeden yararlanma imkanı tanınmıştır. Ama, yine de Hazar suları Rusyanın denetimi altında kalmaktaydı. 1970’de Rusya sömürgesi olan üç kıyıdaş ülke (Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan) arasında hazarı sektörlere böldü. SSCB çöktükten sonra bile Rusya bu eski sömürgeleri üzerinde denetimi korumak için 1991’de BDT’ni yarattı ve aynı yılda yapılan Alma-Ata Bildirgesinde yeni egemenlik kazanan üç ülke 1970’deki bölge prensipine sadık kalacaklarında anlaştilar. Zaten İran da kendiliğinde tarih boyunca Rusya ile yaptığı bütün anlaşmalarda sessiz kalmıştı (Turan, 2010).

Hazar Hukuki Statüsü kritik bir olay olarak ilk defa Azerbaycanın batılı devletlerle konsorsiyum kurmakla yaptığı “Yüzyılın Anlaşması”nda kendini gösterdi. Bu anlaşma Rusyanı enerji oyunundan kenara ittiği için Rus Dış Politikasına adeta bir “Boom” yaşandı. Bunun hemen ardından Rusya 1994’de BM Assemblesindeki demeçinde Hazarda gerçekleşen her hangi bir işlemin ortak kullanım yasasına dayandığını söylemiştir. Azerbaycan da Rusyanı daha fazla kışkırtmamak için ona belli bir oranda başka bir enerji projesinde pay vermiştir. Gerçi Rusya bunu yeterli bulmamaktadır. Azerbaycan ve Kazakistandaki zengin petrol ve Türkmenistandaki doğal gaz kaynaklarını kendi denetimi altında tutmak için Rusya çeşitli araçları kullanmaktadır ve dış faktörleri burdan uzak tutmaktadır. Rusyanın başka bir endişesi ise ABD ve AB gibi batılı güçlerin bölgeye nüfuz etmesi ve bölgede Rusyaya karşı bir mevki elde etmeleridir. Bu da sonuçta Rusya otoritesine ve onun bölgesel güç olma iddialarına karşı bir tehdit oluşturmaktadır (Terzioğlu, 2008).

Hazarda Hukuki Statüsü ilgili - Hazar Denizmi? yoksa Gölmü? - gibi ikili görüşler ortaya çıkmıştır. Böylece Hazarın göl olduğu tezini savunan Azerbaycan, Rusya ve Kazakistan ve deniz olduğu tezini savunan İran ve Türkmenistan tarafları oluşmuştur. Rusyanın savunduğu bir diğer görüş ise uluslararası hukuda bilinen “Condominium” ilkesidir ki, Hazarın kıyıdaş ülkeler arasında orta hatt prensibine göre deniz tabanının bölünmesini, su yüzeyinin ise ortak kulanıma verilmesini bildirmektedir. Bununla da Rusya ortak kulanıma bırakılacak alanda kendi çıkarlarını gerçekleştirecektir. Başka bir görüş ise Azerbaycanın savunduğu “Ulusal sektörler”e bölünmedir ki, bununla da her bir kıyıdaş ülkenin kendi kara arazilerinde olduğu gibi bu bölünmüş sektörlerde de egemen haklara sahip olacaklardır. İran İslam Cumhuriyeti ise Hazarı “açık deniz” olarak nitelendirmekte ve kıyıdaş ülkeler arasında, her bir ülkenin yetkisinde % 20 oranlık bir su sahasının kalması tezini desteklemektedir (Abdullayev, 1999).

1982 BMDHS'nin 122. maddesine göre “kapalı ve yarı kapalı deniz, iki veya daha fazla devlet tarafından etrafı çevrilmiş ve başka bir denize veya okyanusa dar bir çıkışla bağlanan veya tamamen veya esas itibarıyla iki veya daha fazla sayıdaki kıyı devletinin karasuları ve münhasır ekonomik bölgesinden oluşan bir körfez, havza veya

deniz, manasına gelir” şeklinde tanımlanmıştır. Rusya ise Deniz Hukuku Sözleşmesinin deniz ile ilgili ilkelerinin Hazara uygulanmasını istememekteydi. Zira, bu yapılırsa Rusyanın Volga ve Don kanalları uluslararası tranzit statüsü kazanacaktı ve kıyıdaş ülkelere açık olucaktı. Bu Rusyanın çıkarları ile uzlaşmamaktaydı (Çolakoğlu, 1998).

Bu kararsızlıklara rağmen 1998’de Rusya Kazakistanla deniz tabanının orta hatt üzere bölünmesi, su yüzeyinin ise ortak kullanımı için bir anlaşma yapmışlar. 2001’de ise dönemin Rusya Devlet Başkanı V.Putinin Baküye resmi seferi sırasında Azerbaycan Devlet Başkanı Haydar Aliyevle Bakü Deklarasyonu imzalanmıştır. Bakü Deklarasyonu Hazarın Statüsü ile ilgili yapılan en önemli anlaşmalardan biridir. Böylece Rusya ve Azerbaycan Devlet Başkanları Hazarın dibinin ulusal sektörlere bölünmesi, su yüzeyinin ise ticaret açısından ortak kullanımda kalmasını meselesini kendi imzaları ile pekiştirmişlerdir. 2003’de ise üç kıyıdaş devlet – Rusya, Azerbaycan ve Kazakistan – 1998 ve 2001 anlaşmalarını güçlendirmek için üçlü bir anlaşma yapmışlardır.

Sonuçta hukuki statü sorunundaki kıyıdaş ülkelerin mevkileri ile ilgili açıklamaları kısaca olarak şöyle özetleye biliriz:

1. Azerbaycanın statü ile ilgili tutumu Hazarın hem dibinin (tabanının), hem de su yüzeyinin bölünmesi ve her bir kıyıdaş devletin de kendi sektörünü denetim altına tutması şeklindedir.
2. Rusyanın tutumu ise Azerbaycanın tutumuna benzer, yani Hazarın dibinin bölünmesi, ama Azerbaycanın tutumundan farklı, su yüzeyinin ortak kullanıma verilmesidir.
3. Kazakistan ise ulusal sektörlere bölünme tezini halen savunmakta.
4. Türkmenistan da inadından vaz geçerek ulusal sektörlere bölünmeni, bazı şartlar (Azerbaycanla tartışmaların sonuç bulduğu halde) altında desteklemekte.
5. İran ise halen Hazarda % 20 oranında bir paya sahip olmak iddiasındadır.

Bütün bu gelişmelere rağmen bugüne kadar beş kıyıdaş devlet arasında defalarca görüşmeler yapılsa da Hazarın Hukuki Statüsü ilgili halen nihai bir anlaşmaya varılmamıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmada incelenen konulardan da belli olduğu gibi günümüzde enerji uluslararası politikanın esas elementlerinden biridir. Aynı zamanda en güçlü ülkeleri bile kendisinden ekonomik ve politik açıdan bağımlı yapan enerji etkeni gitdikçe yaygın bir önem taşımaktadır. Enerji türleri olarak nitelendirilen petrol ve doğal gaz gerektiğinde ülkeleri savaş gibi en tehlikeli adımlar atamaya mecbur edebilir.

Post Sovyet döneminde Hazar bölgesinde yeni jeopolitik bir durum yaranmış, dolayısıyla da enerji rezervleri açısından dünyanın en kayda değer yerlerin biri olan Hazar Havzası da gerek bölgesel, gerekse de dünya güçlerinin ilgi odağı haline gelmiştir. Şöyle ki, Hazar havzasında adeta bir “Petrol Soğuk Savaşı” ortaya çıkmıştı. En uzak kıtalardan denizleri kat eden ABD gibi dünya gücü enerji faktörünü kendisinin dış politikasının ve gelecek perspektiflerinin esas unsuru olarak görmektedir. Bunun için Hazar havzasına nüfuz etmek için Türkiyeni araç olarak seçmiştir. Gerçi, onun bölgeye nüfuz etmesi sanıldığı kadar da kolay olmamakta, Rusya, Çin ve İran tarafından yoğun tepki ile karşılanmaktadır.

Bölgedeki bir diğer güç ise Rusya'dır. Rusya da çeşitli araçlarla eski sömürgeleleri üzerinde denetimi kaybetmemeyi istemektedir. Bunun için de sık sık Hazarın Statüsü kozunu masaya atmaktadır. Şöyle ki, Hazarın Hukuki Statüsü iki asırdır ki, çözülmeyen bir sorundur. Çünkü, statü ile ilgili eskiden Hazar kıyısında Çarlık Rusya/SSCB ve İran vardıysa, 1991'de SSCB'nin çökmesiyle kıyıdaş ülkelerin sayısı ikiden beşe yükselmiştir. Her ülkenin kendine özgün siyasi direksiyonu olduğu için statü ile ilgili hiç bir nihai sonuca gelinmemiştir.

Çalışmanın bir diğer hususu ise kıyıdaş ülkelerin enerji politikalarıdır. Azerbaycan ve Kazakistan yüksek enerji performansları ile Hazar bölgesinde güçlü ülkeler olarak kalmakta iken, Türkmenistan kendine müttefikler arayışında, Rusya ve İran ise enerji aktörlerinin güçlenme çabalarına engel olmakta ve Rusyanın bölgedeki uydusu haline gelmiş Ermenistan ise hemen her projeden dışlanmış durumda kalmaktadır.

Çalışmamızı bu şekilde bir sonuçlaya biliriz. Hazarın Hukuki Statüsü her ne kadar iktisatçı ve ya üç taraflı anlaşmalarla çözümlenmeye çalışılsa da sorunun nihai çözümü sadece beş kıyıdaş ülkenin ortak mutabakatı esasında mümkündür. Bunun da tek yolu sorunun masada diplomasi yolu ile çözüm bulmasıdır. Bu yüzden diplomatik kanallar sürekli açık tutulmalıdır ve bu kanallarda hiç bir politik tıkanma yaşanmamalıdır. 1998 tarihli Rusya-Kazakistan ve 2001 tarihli Rusya-Azerbaycan arasındaki anlaşma aslında bu meselenin çözümü için nihai bir anlaşma sayılamaz, ama temel amacı diplomasinin önünü açmaktır ve sorunun diplomatik yolla çözülmesi için güçlü bir araç ve zemin oluşturan bir anlaşmadır.

KAYNAKÇA

1. A.C. Dış İşleri Bakanlığı - Diplomatiya Alemi (dergi); N.2. Yıl 2003.
2. ABDULLAYEV, Cavid, "Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Hazarın Statüsü ve Doğal Kaynaklarının İşletilmesi Sorunu", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 48, Sayı: 1-4, 1999.
3. ALPARGU, Mehmet, "Güvenlik Boyutunda Türkiye-Azerbaycan İlişkileri", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 2 Şubat 2004, Sayı: 3. Ankara Genelkurmay Basım Evi. s.1.
4. BİLGİN, Mert, "Yeni Asya'nın Enerji Paradigmasında Orta Asya ve Kafkaslar: Rusya, AB, ABD, Çin, İran ve Türkiye arasındaki açmazlar ve stratejik açılımlar", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, **Bahçeşehir Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü**.
5. ÇOLAKOĞLU, Selçuk, "Uluslararası Hukukda Hazarın Statüsü Sorunu", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 53, No: 1-4, Ocak-Aralık 1998.
6. ENER, Meliha, AHMEDOV, Orhan – "Türkiye-Azerbaycan Petrol-Doğalgaz Boru Hattı Projelerinin Ülke Ekonomileri ve Avrupa Birliği Açısından Önemi", **Ulusal İktisat Kongresi / 20-22 Şubat 2008 / DEÜ İİBF İktisat Bölümü / İzmir –Türkiye**.
7. EMEKLİER, Bilgehan, ERGÜL, Nihal – "Petrolün Uluslararası İlişkilerdeki Yeri: Jeopolitik Teoriler ve Petropolitik", **Bilge Strateji**, Cilt 1, Sayı 3, Yıl 2010.

8. GÖKÇE, Mustafa, “Sovyet Sonrası Dönemde Hazar Çevresinde Yaşanan Rekabet”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Is. 3, 2008, s.177-209.
9. İŞCAN, İsmayıl Hakkı, “Uluslararası Enerji Güvenliği Açısından Hazar Bölgesi Enerji Ekonomisi ve Hazar Denizi’ni Paylaşım Sorunu”, **Sosyoekonomi** /2010/10EN04.
10. KODAMAN, Timuçin, “Hazar Havzasında Stratejik Oyun”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi**. Yıl 2005, Cilt 10, Sayı 1, s.251-262.
11. KAHRAMAN, Alter, “Hazar Ekseninde Boru Hatları Diplomasisi”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**. Sayı 12. Yıl 2008.
12. LAÇİNER, Sedat, “Hazar Enerji Kaynakları ve Enerji-Siyaset İlişkisi”, **Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu**. Cilt1, No: 1 ss.36-66, Yıl 2006.
13. MUSA, İsmayıl, “Azərbaycanın Xarici Siyasəti”. **Bakı**, 2010.
14. PENAHOV, Samir, “Avrasyada Enerji Təhlükəsizliyi və Azərbaycanın İqtisadi Maraqları”, **Analitik Baxış** (Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Strateji Araşdırmalar Mərkəzi), Sayı 5, 2010.
15. TERZİOĞLU, Süleyman Sırrı, “Hazar’ın Statüsü Hakkında Kıyıdaş Devletlerin Hukuksal Görüşleri”, **Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu**. Cilt.3, Sayı.5, Yıl 2008.
16. TURAN, Aslıhan P., “Hazar Havzası’nda Enerji Diplomasisi”, **Paris Sorbonne Üniversitesi**. 2010.
17. USLU, Kamil, “Hazar Bölgesi Enerji Kaynaklarının Ekonomik ve Uluslararası Boyutu”, **Mamara Üniversitesi. İ.İ.B.F. Dergisi**, Yıl 2006, Cilt XXI, Sayı 1.
18. ÜNAL, Ömer Faruk, “Azerbaycan Rusya İlişkilerinde Hazar Sorunu”, **Qafqaz Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi**. Bakü. 1999.
19. YÜCEL, Mustafa, EKMEKÇİLER, Serkan, “Alternatif Doğalgaz Boru Hattı Nabucco’nun, Lojistik ve Ekonomik Açından Uluslararası Önemi”. **İnönü Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi**.